

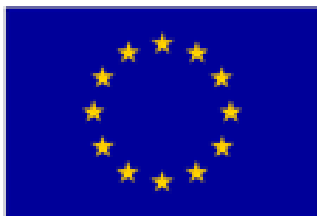

Magyar Helsinki Bizottság

A Magyar Helsinki Bizottság jelentése az Emberi Erőforrások

*Minisztériuma Rákospalotai Javítóintézet és
Speciális Gyermekotthonában*

2013. november 4-5-én tett látogatásról

A jelentés elkészítését az Európai Unió „Alapvető jogok és polgárság” programja támogatta. Tartalmáért a kizárólagos felelősséget a Magyar Helsinki Bizottság viseli, az semmilyen vonatkozásban nem tekinthető úgy, mint amely az Európai Unió véleményét tükrözi.

Emberi Erőforrások Minisztériuma Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthon

Monitorozó látogatás időpontja: 2013. november 4-5.

1. Az Intézettel kapcsolatos általános információk

A látogatás során dr. Hatvani Erzsébet igazgatóhelyettes és Kővári-Gonosz Katalin otthonvezető nyújtott értékes segítséget a monitorozást végzőknek.

A Leánynevelő Intézetet 1890-ben alapították Rákospalotán, mai helyére 1899-ben költözött. Az intézet területének kialakítása 1899-től 1904-ig tartott, az épületek nagy részét is ez idő alatt építették, vagyis az intézet kifejezetten javítóintézetnek épült.

A rákospalotai javítóintézet sajátossága, hogy ez az egyetlen lányok számára fenntartott intézet az országban, ezért az egész ország területéről fogadja be a fiatalkorú lányokat, akiket javítóintézeti nevelésre ítél a bíróság, illetve itt hajtják végre a fiatalkorú lányok előzetes letartóztatását is, amennyiben a bíróság úgy rendelkezik, hogy az előzetes letartóztatást javítóintézetben kell végrehajtani. Az intézet területén működik továbbá egy lányok számára az egyik országos illetékességű központi speciális gyermekotthon is. Az intézmény „kevert” jellege nevelési és ellátási szempontból is sok kihívás elé állítja az intézmény dolgozóit. A megfigyelők tapasztalhatták, hogy ebből a speciális helyzetből kifolyólag sokszor komplex és nehéz helyzeteket kell megoldania az itt

dolgozóknak, akik a látogatás tapasztalatai alapján professzionálisan és elkötelezetten látják el feladatukat. A helyzetet jól szemlélteti, hogy a monitorozó látogatás két napja alatt két fiatalkorú rajzsőget evett, ezért kórházba került – az igazgatóhelyettes és az otthonvezető értékelése szerint ezek mindennapos események, hiszen szinte kivétel nélkül szocializációs problémákkal küzdő fiatalkorú lányok súlyos disszociális tünetekkel küzdenek, mely többségében társul valamilyen pszichés problémával, hozzávetőlegesen 10%-ban súlyos pszichés tünettől. Ezek miatt egy átlagos gyermekvédelmi szakellátási intézményhez képes gyakrabban fordul elő valamilyen autoagresszív cselekedet, suicid kísérlet. Az intézményben azonban soha nem volt visszafordíthatatlan cselekmény, inkább figyelemfelkeltés, jelzés ez a fiatalkorú részéről.

Az intézetben elhelyezett lányok összlétszáma az elmúlt években jelentősen nem változott.

	Jellemzők	2009	2010	2011	2012
Előzetes letartóztatottak	dec. 31.	10	15	24	12
	befogadott	15	23	33	19
	elbocsátott	15	18	24	33
Jogerős javítóintézeti neveltek	dec. 31.	15	20	17	19
	befogadott	13	14	17	17
	elbocsátott	10	9	20	15
Speciális gyermekotthon	dec. 31.	15	24	22	21
	befogadott	8	14	11	16
	elbocsátott	9	5	13	16
Utógondozotti férőhely	dec. 31.	4	0	3	4
	befogadott	3	2	5	3
	elbocsátott	3	6	2	2
Összes növendék dec. 31.		44	59	66	56
Összes „megfordult” előzetes		25	33	48	43
Összes „megfordult” javítóintézeti nevelt		28	29	37	34
Összes „megfordult” speciális gyermekotthonos		23	29	35	38
Összes „megfordult” utógondozott		6	6	5	7
Összes „megfordult” növendék		82	97	123	122

A látogatás napján az intézményben összesen 48-an voltak elhelyezve.

A javítóintézetben és a speciális gyermekotthonban elhelyezettek megoszlása a látogatás napján:

	Tényleges létszám	Férőhely
Előzetes letartóztatott	8	20
Javítóintézeti nevelésre ítélt	15	30
Speciális gyermekotthonban elhelyezett	23	24
Utógondozott	2	4
Összesen	48	78

A látogatás idején nagyon alacsony volt az intézetben előzetes letartóztatásukat töltők száma – az javítóintézet munkatársai szerint átlagosan 16-20 fiatalkorú tölti a javítóintézetben előzetes letartóztatását. 2011–2012 fordulóján viszont például az átlagnál magasabb, 26 fő volt ez a szám. A létszámadatok értékelését nehezíti, hogy a javítóintézet munkatársai nem kapják meg automatikusan a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottakra vonatkozó adatokat, így nem tudható, hogy a létszám azért csökkent-e, mert ezzel párhuzamosan több fiatalkorú előzetes letartóztatását hajtják végre büntetés-végrehajtási intézetben.

A speciális gyermekotthonban nevelkedő gyermekek általában súlyos pszichiátriai problémák miatt kerülnek ide. A diagnózisokról pontos statisztikai adat nem áll rendelkezésre. Az intézmény munkatársainak becslése alapján a speciális gyermekotthonban elhelyezett speciális szükségletű gyermekek körülbelül harmada emellett enyhén értelmi fogyatékos, másik harmada tanulásban akadályozott. A középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek száma elenyésző volt az elmúlt évek alatt.

A jelentés a továbbiakban alapvetően a javítóintézeti tapasztalatokat és a vonatkozó jogszabályi előírásokat tartalmazza a jelentés, és ha a speciális gyermekotthoni elhelyezésről van szó, azt minden esetben külön jelezzük

2. Fizikai körülmények, személyi feltételek

2.1. Elhelyezés

- Lakóegységek

Az intézményben összesen hét csoport működik: két csoport az előzetes letartóztatásukat töltők számára, két csoport a javítóintézeti nevelésre utaltak számára, és három csoport a speciális gyermekotthonban. Az egy csoportba tartozókat egy ún. „lakóegységben” helyezik el, amely hálósobákból és közös – tanulószobaként is funkcionáló – nappali szobából, valamint vizesblokkból és nevelői szobából áll. A javítóintézetek rendtartásáról szóló

30/1997. (X. 11.) NM rendelet (a továbbiakban: Rendtartás) 19. § (1) bekezdése szerint a lakóegységhez konyha is tartozhat – a rákospalotai intézetben ez minden lakóegység esetében biztosított. A speciális gyermekotthon tárgyi feltételeit a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet határozza meg. A javítóintézetben a hálók 2-3 személyesek. Egy csoportba maximum 12 fő tartozik, illetve a speciális gyermekotthon esetében maximum 8 fő. A Rendtartás 19. § (1) bekezdése szerint egy fiatalkorúra legalább öt négyzetméternyi háló-, illetve tanulószobának, egy csoportra pedig legalább harminc négyzetméternyi közös nappali szobának kell jutnia – ez a követelmény a rákospalotai intézet esetében teljesül, és a túlszűfolttság problémaként nem jelenik meg. A fiatalkorúak 13.00 órától (vagyis az oktatás végeztével) másnap reggel 8.00 óráig tartózkodnak a lakóegységekben (a külön foglalkozások kivételével). A lakóegységekben a nappaliban található televíziót a fiatalkorúak hétköznap öt óra után nézhetik. Hétköznap este 22.00 óráig lehetnek fenn, szombaton éjfélkor van takarodó.

Egy csoportnak két nevelője van, akik a hétköznap délutánokon és a hétvégén egymást váltva, minden héten egy délután párhuzamosan dolgoznak a csoportban, emellett 2-3 gyermekfelügyelő jut egy csoportra (közülük kettő éjszakás, akik este 8 és reggel 8 között tartózkodnak a lakóegységekben). A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy

„műszakonként” egy nevelő vagy gyermekfelügyelő van a csoporttal.

(Az intézeten belüli mozgásra vonatkozó szabályok kapcsán lásd a 4. pontot.)

- Gyermeküket nevelő anyák befogadása gyermekükkel közösen

Az intézmény korábban részben alapítványi támogatással családok átmeneti otthonát (anyaotthont) működtetett, de ez 2006-ban megszűnt. Jelenleg is szükség volna az anyás elhelyezés megoldására. A lehetőség is megvolna az anyák és gyermekeik együttes elhelyezésére – a javítóintézet tekintetében a Rendtartás szerint igazgatói jogkör dönteni erről –, azonban ehhez a tárgyi, személyi feltételeket és a megfelelő felügyeletet nehéz megoldani, és erről a fenntartónak kell gondoskodnia. Igény lenne rá, a látogatás idején is több várandós lány volt a speciális gyermekotthonban és a javítóintézeti részlegen is. Az igazgatóhelyettes asszony elmondása szerint egy év múlva tervezik újraindítani az anya-gyermek csoportot; négy anyát egy-egy gyermekével tudnának a jövőben elhelyezni ezen a részen. Mivel a javítóintézetbe való bekerülés korhatára mindkét irányba kitolódott (12 és 21 év közöttire), valamint a büntetésként kiszabható idő is megnőtt 3 évről 4 évre, egyre nagyobb igény mutatkozik az anyás elhelyezésre. Jelenleg kényszermegoldások működnek csupán: a gyermekét vállaló javítóintézeti nevelt kijárhat („eltáv.” reggel 8 és este 20.00 óra között) a csecsemőotthonba szoptatni, gyermekével kapcsolatot tartani. A fővárosi csecsemőotthonokkal az együttműködés gördülékeny.

Előzetes letartóztatásban levő kismamák kérhetik a büntetés-végrehajtási intézetbe történő áthelyezésüket, hogy a büntetés-végrehajtás tüköli vagy a kecskeméti kórházában szülhessék meg gyermeküket és ott az első időszakban (egy év) együtt tudjanak velük lenni. Ezek a megoldások valójában nem segítik a hosszabb távú anya-gyermek kötődés kialakulását, megerősödését. A fiatal anya csecsemőotthonban történő látogatása nem elegendő ahhoz, hogy egy még kialakulatlan személyiség megfelelő kötődést alakítson ki gyermekével, és a napi rendszerességű szoptatás is önmagában kevés ehhez. A büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött első közös év ennél valamivel erősebb kötődésményt adhat, de az ingerszegény környezet, valamint az első év utáni (drasztikus) elszakadás biztosan súlyos sérülést okoz a gyermek személyiségfejlődésében. Mindezekhez képest az anyaotthonban történő, megfelelő szakemberekkel (pszichológus, szociális munkás-családgyógyász, csecsemőgyógyász, védőnő, gyermekorvos) megtámogatott elhelyezés több esélyt ad az anyának és kisbabájának is. Az idekerülő fiatal anyák maguk is gyermekek még, többségében igen traumatizált háttérrel, nehezen elfogadható, követhető szülő-gyermek mintával (gyakran gyermekotthonból érkeznek) rendelkeznek.

A megfigyelők látogatásuk során három kismamával is találkoztak, akikből ketten azt mondták, hogy a gyermekük születésére már kikerülnek az intézetből, de a harmadik lánynál ez még bizonytalan. A probléma azonban újra és újra felmerül, hiszen vannak lányok, akik már várandósan kerülnek be az intézetbe, és sokan az ott töltött idő alatt, az eltávazások idején lesznek terhesek.

Egy tízhetes terhes, 17 éves lány elmondása szerint 3. fokozatban van (a fokozatos nevelési rendszer felépítését lásd lent), így a barátjával rendszeresen tud kapcsolatot tartani. A terhesgondozásokra elviszik, magzatvédő vitamint kap.

Az igazgatóhelyettes asszony elmondásából is kiderül, hogy nagyon fontosnak tartják az anyás rész újraindítását, amely terv maximálisan támogatandó. a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, mint fenntartó ennek anyagi feltételeit már felmérte.

Az udvaron látható a megmaradt kis elgázosodott játszótér, amelyet az új anyaotthon épülete mellé terveznek majd áthelyezni.

2.2. Ellátás

- Étkeztetés

A javítóintézetben a fiatalok teljes körű ellátást kapnak. A reggelit, az ebédet és a tízórait az ebédlőben fogyasztják el (a speciális gyermekotthonban elhelyezettek a többi csoporttól elkülönülve), míg az uzsonnát és a vacsorát a lakóegységekben fogyasztják el. A lakóegységekben egy-egy

fiatalkorú felelős a vacsora elkészítéséért, amiben a többiek a nevelővel együtt segítséget nyújtanak. Az étel minőségére csupán egyetlen fiatalkorú panaszkodott a megfigyelőknek.

- Ruházat

Egyenruha nincs; a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúakat a Rendtartás 21. § (2) bekezdése szerint ellátják fehérneművel, valamint az évszaknak megfelelő hétköznapi (otthoni és utcai) felsőruhával és cipővel, továbbá sportruházattal, hálórúhával, ágyneművel, törülközővel, papuccsal. A rákospalotai javítóintézetben az előzetes letartóztatást töltők számára is biztosítják a fenti ruhadarabokat, noha a Rendtartás 62. § (1) bekezdése szerint az előzetes letartóztatást töltő fiatalkorút csak akkor kell ellátni ruházattal, ha nincs megfelelő saját ruhája. A ruházat tisztítását a lakóegységekben található automata mosógépekkel a fiatalkorúak saját maguk végzik. Tisztasági csomagot szintén biztosít az intézet minden hónapban a fogva tartott fiatalkorúak számára, az erre vonatkozó „normát” a házirend tartalmazza.

- Zsebpénz

A Rendtartás 62. § (2) bekezdése szerint az előzetes ellátását töltő fiatalkorú zsebpénzellátásban nem részesül, így esetükben különösen problémát jelent, hogy munkafoglalkoztatási lehetőséget az javítóintézet nem tud biztosítani. (Ezen a helyzeten a jövőben szeretnének változtatni, javítóintézeten belüli munkafoglalkoztatási lehetőség biztosításával.) Az előzetes letartóztatásban lévők közül az kap a családi pótléka terhére zsebpénzt, aki egyben gyermekvédelmi intézkedés keretében nevelésbe vett, de ők az itt tartózkodóknak kb. 30%-a.

A javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúak havi 5700 Ft zsebpénzt kapnak. Azon fiatalkorú esetében, aki családi pótlékkal rendelkezik, a zsebpénzt a családi pótlék terhére fizetik ki. A családi pótlék maradék 8-9000 forintos összege egy részét bele kell forgatnia a saját ellátásába (pl. ruhára fordítandó kiadásokba), más részét szabadon használhatja. A javítóintézet igyekszik ésszerű keretek között, a csoportnevelő felügyelete mellett, döntési szabadságot biztosítani a fiatalkorúaknak a maradék összeg felhasználása tekintetében, azt költhetik telefonkártyán, ruhán, hazautazási költségen kívül bármi másra is. (Az esetleges fennmaradó összeget és értékeit a növendékügyi előadó segítségével helyezik betétkönyvbe, letéti számlára, letétbe.) Az intézet annak ellenére tartja fenn e gyakorlatát, hogy a vonatkozó jogszabályi rendelkezés (a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, 53. § (7) bekezdés) 2013 júliusától lehetővé teszi a családi pótlék zsebpénzen felüli részének intézmény általi felhasználását a fiatalkorú ellátására.

Amennyiben a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorú nem áll gyermekvédelmi gondoskodás alatt és nem rendelkezik családi pótlékkal, a javítóintézet biztosítja számára a zsebpénz összegét.

3. Befogadás

A befogadás rendje az előzetes letartóztatás alatt álló és a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúak esetében megegyezik. A befogadás az egészségügyi részlegen veszi kezdetét: itt fizikai vizsgálatot végeznek, rögzítik az esetleges külsérelmi nyomokat (ezek előfordulása nem jellemző), illetve itt történik a „fertőtlenítés” is például ruh, illetve tetű esetén. Ha szükséges – például fertőző betegség gyanúja merül fel vagy a javítóintézetbe érkező fiatalkorú kábítószer hatása alatt áll –, akkor az első éjszakát az egészségügyi részlegen tölti.

A Rendtartás 18. § (1) bekezdése alapján az újonnan érkezett fiatalkorú elhelyezésére a javítóintézet befogadó csoportot működtet, ahol a fiatalkorú a végleges csoportba helyezéséről szóló döntés meghozataláig – legfeljebb azonban egy hónapig – tartózkodik. Ilyen befogadó csoport működik például az Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézetében (az ún. Szőlő utcai javítóintézetben), de Rákospalotán a befogadások alacsonyabb száma miatt külön befogadó csoportot nem működtetnek, a javítóintézetbe kerülő fiatalkorúakat egyből a „rendes” csoportokban helyezik el.

A befogadási időszakban (az intézetbe kerülést követő első 30 napban) folytatják le a szükséges orvosi vizsgálatokat (lásd lent), illetve ekkor szerzik be a szükséges előzményiratokat – ez utóbbit az javítóintézet munkatársai igyekeznek tágran értelmezni, hogy minél több információ álljon rendelkezésükre a fiatalok hátteréről. A javítóintézet a Rendtartás 18. §-a szerint szakértői csoportot működtet a fiatalok személyiségének, neveltségi szintjének, értelmi képességeinek, egészségi állapotának feltárása érdekében, melynek pszichológus, gyógypedagógus, orvos tagja végzi el a szükséges vizsgálatokat. Ez a szakértői csoport tesz javaslatot az igazgatónak a végleges csoportba helyezésre.

Mind a javítóintézeti nevelésre ítélték mind az előzetes letartóztatásukat töltők csoportba helyezésénél alapvető szempont az életkor: az egyik csoportba általában a fiatalabbak (a 12-16 év közöttiek, bár az igazgatóhelyettes asszony tájékoztatása szerint eddig összesen egy 14 év alatti fogadott be javítóintézet az országban), míg a másik csoportba az idősebbek (a 16 és 21 év közöttiek) kerülnek, de itt tág tere van az igazgatói mérlegelésnek. Az életkor szerinti elkülönítésre vonatkozó szabályozást a Rendtartás tartalmazza.

4. Kapcsolattartás

4.1. Előzetes letartóztatás alatt álló fiatalok

A **befogadás** 30 napos időszakában a javítóintézet a Növekedési és Szociális Irodán keresztül értesíti a hozzátartozókat, valamint intézi a kapcsolattartás engedélyezését az illetékes bírósággal, ügyvésséggel. Közvetlen hozzátartozókkal való kapcsolattartást az igazgató, igazgatóhelyettes engedélyez, amennyiben azt a bíróság vagy az ügyvétség nem korlátozta. Egyéb kapcsolattartást ugyancsak a bíróság vagy ügyvétség engedélyezhet, illetve korlátozhat. Az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok hozzátartozóival levelezés, csomagküldés és látogatás útján tarthat kapcsolatot.

A javítóintézet tájékoztatása szerint az előzetes letartóztatás alatt álló fiatalok esetében is igyekeznek telefonon felkeresni a szülőket, gyámokat, rendszeres kapcsolattartásra ösztönözve őket, ami pozitív gyakorlat a fiatalok fejlődése, jóléte szempontjából.

A Rendtartás 50. § (1) bekezdése szerint látogatást a fiatalok részére legalább havonta egy alkalommal kell engedélyezni. Az előzetes letartóztatásukat a rákospalotai intézetben töltők esetében a **látogatások** maximumát 2 hetente 2 órában határozta meg a javítóintézet, mely maximális időtartamot nem automatikusan, hanem jutalomként teszi lehetővé. A házirend vonatkozó rendelkezése szerint: „Minden fiatal számára az intézet havonta legfeljebb két alkalommal – az előzetes csoportbeosztás szerinti – szombaton 14.00–16.00 óráig – biztosíthat látogatási lehetőséget. Havonta egy alkalommal egy órában a hozzátartozó látogatásának lehetőségét az intézet köteles biztosítani. A havi egy alkalom második órája, illetve a második alkalom, valamint további látogatási alkalom már jutomlatlátogatásnak minősül, melynek engedélyezésére az igazgató vagy az igazgatóhelyettes jogosult.”¹ Ugyanakkor a javítóintézet munkatársainak elmondása szerint nagyjából a fiatalok felét sajnos senki nem látogatja, így ezzel az egyébként igen motiváló jutalmazási formával sem tudnak élni.

A látogatások lebonyolítása szombatonként 14 és 16 óra között történik a javítóintézet ebédlőjében. Egy alkalommal legfeljebb 4 fő tehet látogatást egy-egy előzetes letartóztatott fiatalonál. A látogatás során testi érintkezés megengedett felügyelet mellett. Ételt hozhatnak magukkal a látogatók, de ezeket a javítóintézet munkatársa ellenőrzi, az irányadó szabályokat követve. Korábban a javítóintézet rugalmasabban kezelte a látogatók által hozható ételekre vonatkozó szabályokat, pl. születésnapi torták esetében minden esetben engedélyezték az átadást. Ugyanakkor az ezzel kapcsolatban felmerült problémás esetek miatt (pl. nyugtató tortában való intézetbe

¹ Javítóintézeti nevelési egység, Házirend, 2012. 36. o.

csempészése) szigorítottak az ide vonatkozó szabályokon. Látogatás után testüreg-átvizsgálásra nem kerül sor. A látogatók által hozott csomagot a biztonsági őr nézi át, a látogatást követően az előzetes letartóztatott lányokat ápolónő, vagy ha nem elérhető, női személyzet motozza meg. A látogatás folyamán mosdóba csak a családtagok mehetnek – ezzel is a visszaéléseket próbálják megakadályozni.

Telefonhívást heti 1 alkalommal, szerdánként engedélyez a javítóintézet, 5 perc időtartamban. Külön pozitívként említhető, hogy az előzetes letartóztatott lányok is reguláris tarifa szerint telefonálhatnak a Telekom hálózatából Barangoló kártyájukkal, vagyis nem a jóval magasabb tarifájú BVfont kell használniuk. Kivételesen engedélyezik a visszahívást az előzetes letartóztatottak esetében; ezt különösen külföldön élő vagy büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott szülők esetében látja indokoltnak a javítóintézet.

A védővel **való kommunikáció** ezen felül minden esetben biztosított. Őt bármikor hívhatják saját telefonkártyával az előzetes letartóztatásban lévők. Ha pedig az ügyvéd hívja a fogvatartottat előre megbeszélt időben, a lehetőséget biztosítják a kommunikációra, azonban a – többnyire kirendelt – védők ritkán élnek ezzel a lehetőséggel. Jó gyakorlat, hogy a jelentősebb eljárási cselekmények (pl. tárgyalás) előtt a javítóintézet költségén mindenképp felhívják a védőt a javítóintézet munkatársai az érintett fiataikorúval együtt. (Ugyanakkor ez az igazgatóhelyettes szerint a nagyobb létszámú javítóintézetekben már valószínűleg nem lenne megoldható.) Az ügyvéd hivatali időben bármikor látogathatja az általa képviselt előzetes letartóztatott fiataikorút, azon kívül külön, előzetes egyeztetés alapján biztosítja a javítóintézet a lehetőséget.

A **levelezés és csomagküldés** tekintetében a javítóintézeti nevelésre ítélt fiataikorúakra vonatkozó szabályokat alkalmazza a javítóintézet. (Lásd lent.)

4.2. Javítóintézeti nevelésre ítélt fiataikorúak

A javítóintézetben elhelyezett fiataikorúak közvetlen hozzátartozóikkal levelezés, csomagküldés, látogatás és telefonálás útján tarthatnak kapcsolatot. A kapcsolattartást a javítóintézet igazgatója, illetve igazgatóhelyettese engedélyezi, figyelembe véve a fiataikorú esetében irányadó gyámhivatali korlátozásokat.

Levélváltásra korlátozások nélkül biztosít lehetőséget a javítóintézet. A levélváltás költségeit a fiataikorú saját zsebpénzéből fedezi. Az arra illetékes szervnek hivatalból kell továbbítani a fiataikorúnak büntetőügyével kapcsolatos valamennyi beadványát. A növendék hivatalos ügyeiben keletkezett iratokat, leveleket a javítóintézet saját költségére továbbítja.

Csomagot a fiataikorú darabszámra vonatkozó korlátozás nélkül kaphat. Egy csomag súlya legfeljebb 5 kg lehet. A csomag nem tartalmazhat romlandó élelmiszert, szeszes italt, gyógyszert, továbbá olyan eszközt, amelynek magánál tartását a javítóintézet szabályzata tiltja. A csomagot a fiataikorú jelenlétében az intézet munkatársa (biztonsági őr és csoportnevelő) bontja fel és ellenőrzi annak tartalmát. A látogatások alkalmával egy étkezésre elfogyasztható romlandó élelmiszer is behozható.

Telefonhívást a javítóintézeti nevelésre ítélt fiataikorú 19.00 és 20.00 óra között fogadhat, mely csak kivételesen, az intézmény rendjét veszélyeztető esetekben ellenőrizhető. A javítóintézet nyilvános fülkéjéből saját költségére bonyolíthat további hívásokat.

Látogatásra a házirend értelmében az egyúttal gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló fiataikorú esetében csak gyámhivatali engedéllyel van lehetőség. A gyámhivatal határozatban szabályozza a gyermek szülőjének vagy más hozzátartozójának kapcsolattartását. Mások (így pl. a gyermek korábbi nevelőszülője, vagy barátja) esetében is van lehetőség látogatásra, ha azt a javítóintézet igazgatója előzetesen engedélyezi. A látogatásra előzetesen engedélyt nem kell kérni, de egyszerre legfeljebb négy fő látogató fogadható, akikkel való kapcsolattartást a fiataikorú előzetesen kérte és ezt engedélyezték számára. Kapcsolattartáson kívüli személy látogatását az ügyeletes vezető engedélyezheti. A látogatás időpontját és idejét a javítóintézet vasárnap délután 14.00–16.00 között

maximum 2 óra időtartamban határozta meg. Ettől eltérő időpontban vagy időtartamban csak előzetes egyeztetés alapján lehet látogatni. A látogatót a javítóintézet munkatársa kíséri a látogatószobába, és csomagját átvizsgálja. A látogatás végén a csoportba kerülő csomagot, és a fiatalok ruházatát a csoportnevelő átvizsgálhatja.

5. Eltávozás, kimenő, szabadság; intézményen belüli mozgás

A Rendtartás 36. § (2) bekezdése a jutalmazás formái között említi többek között – például a nevelői (osztályfőnöki, szakoktatói) dicséret, igazgatói dicséret és a tárgyjutalom mellett – a kimenő engedélyezését, eltávozás engedélyezését, illetve szabadság engedélyezését.

A speciális gyermekotthonban nevelkedő gyermekek rendszeresen részt vesznek intézményen kívüli programokon, nyaraláson.

5.1. Előzetes letartóztatás alatt álló fiatalok

Az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok esetében – a Rendtartás 65. § (1) bekezdésével összhangban – az intézet nem engedélyez intézeten kívüli kimenőt és eltávozást. A rendelkezési jogkör gyakorlójának engedélyével, a fiatalok felügyelettel részt vehet hozzátartozója temetésén. Engedély esetén a felügyeletet és szállítást székhely szerinti rendőrkapitányság végzi. A fiatalok az javítóintézetben belül csak kísérettel mozoghatnak.

Az előzetes letartóztatásból való szökés nem jellemző a javítóintézet esetében. Erre egy alkalommal került sor, 15 évvel ezelőtt 2 fő esetében.

5.2. Javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok

A javítóintézeti csoportok ajtaját zárva tartják. A javítóintézetben lakó fiatalok a csoportot, gondozási, foglalkoztatási helyet, területet nevelési fokozatuknak megfelelően (lásd lent) a javítóintézet munkatársa engedélyével – felügyelettel vagy előzetes engedéllyel és meghatározott céllal felügyelet nélkül – hagyhatják el.

A javítóintézet a Rendtartás 37. §-ának megfelelően biztosítja az **eltávozás és kimenő**, illetve a **szabadság** lehetőségét. Eltávozás legfeljebb évi hat alkalommal 3-5 nap (általában péntek délután 14.00 órától vasárnap este 19.00 óráig tartó) időtartamra engedélyezhető. Ezen kívül szabadságot évente összesen két alkalommal, a karácsonyi és a nyári szünetben (legfeljebb 12, illetve 21 nap időtartamban) engedélyez a javítóintézet. Az eltávozás és szabadság gyakoriságát és időtartamát esetenként mérlegelve, a magatartás és a bent töltött idő függvényében határozza meg a javítóintézet. Egyénileg változó, hogy ösztönzik-e az eltávozást. Ha veszélyeztető a családi környezet, ezt nem támogatja a javítóintézet – az ezzel kapcsolatos egyeztetésbe bevonják a gyámat, illetve jó gyakorlat, hogy bár ez nem kötelező, de a javítóintézet munkatársai előzetesen családlátogatás keretében mérik fel a környezetet, amibe a fiatal kerülne. A javítóintézetbe való bekerülést követő első 2 hónapban a javítóintézet nem engedélyez sem eltávozást, sem szabadságot a fiatalok számára (a Rendtartás vonatkozó 37. §-ának megfelelően). A második hónapban már engedélyezhetnek csoportos kimenőn való részvételt.

Az eltávozások és kimenők engedélyezhetőségét, illetve a javítóintézetben belüli mozgás kereteit meghatározza a **fokozatos nevelési rendszer**.² E nevelési rendszer háromfokozatú; a növendék helyzete a rendszerben függ a javítóintézetben töltött idejétől, intézeti magatartásától. A fiatalok

² Lásd: Javítóintézeti szakmai program, 2.6., <http://www.leanynevelo.hu/alapdokumentumok/javitointezeti-szakmai-program>.

fokozatba sorolása, illetve visszasorolása a csoportnevelő javaslatára az intézeti tanács döntésén alapul.

- 1. fokozat: az újonnan bekerülő fiatalkorúak a bentlakás első két hónapjában, valamint a szökésből visszahozott és a súlyos szabálysértést elkövető fiatalkorúak a visszatérést követő első két hónapban az intézmény területét csak indokolt esetben (pl.: orvos, halaszthatatlan hivatalos ügyek), kísérettel hagyhatják el, a parkban, valamint a kertben kizárólag felnőtt jelenlétében tartózkodhatnak. Csoportos kimenőn csak igazgatói vagy igazgatóhelyettesi, ügyeletes vezetői engedéllyel vehetnek részt, ha a befogadást követően legalább egy hónapot eltöltöttek az intézetben.
- 2. fokozat: szabálykövető magatartást tanúsító fiatalkorúak 2. fokozatba kerülhetnek, amennyiben erre a csoportnevelők a megfelelő nyomtatványon javaslatot tesznek, és a közvetlenül velük dolgozó felnőttek azzal egyhangúan egyetértenek. A 2. fokozatos fiatalkorúak az intézmény területén felnőtt engedélyével önállóan közlekedhet, illetve felnőtt kíséretével csoportos külső programokon részt vehetnek. 2. fokozatos fiatalkorú tagja lehet intézetben kívüli sportegyesületnek, szakkörnek, tehetséggondozó programokon vehet részt.
- 3. fokozat: Az önállóságot, megbízhatóságot, szabálykövető magatartást tanúsító (megelőző 6 hónapban fegyelmi vétségért nem felelős) 2. fokozatos fiatalkorúak 3. fokozatba kerülhetnek, amennyiben erre a csoportnevelők a megfelelő nyomtatványon javaslatot tesznek, és a közvetlenül velük dolgozó felnőttek azzal egyhangúan egyetértenek. Az intézet munkatársainak elmondása szerint ebbe a fokozatba nehéz bekerülni. A 3. fokozatos növendékek, nevelők engedélyével egyéni kimenőre és eltávozásra mehetnek.

Egyéni kimenőre a javítóintézet házirendje értelmében hetente egy alkalommal, hétvégén, legfeljebb tíz óra időtartamra, III. fokozat esetén, illetve II. fokozat esetén kivételes esetben, igazgatói, igazgatóhelyettesi engedéllyel van lehetőség. Ugyanakkor a gyakorlatban a javítóintézet jellemzően nem támogatja az egyéni kimenőt. Meghatározza ezt a javítóintézet budapesti lokációja. A lányoknak sokszor nincs pénzük, nem tudnak tájékozódni, vagy épp feltételezhető, hogy rossz helyre, társaságba keverednének, ezért nem preferálják a céltalan egyéni kimenőket. Ha vásárlási célzatról van szó, a javítóintézet engedélyezi. Ezen kívül inkább a családdal egyeztetett eltávozást, szabadságot preferálják.

Közeli hozzátartozó igazolt súlyos betegsége, halála esetén az igazgató **rendkívüli eltávozást** engedélyezhet, melynek időtartama az öt napot nem haladhatja meg.

A kimenők, eltávozások, szabadságok alatt jelentkező utazási költségeket a javítóintézetben lakó fiatalkorú biztosítja zsebpénzéből, családi pótlékából, letéti pénzéből, illetve a hozzátartozói által erre biztosított összegből.

Másfelől gyakoriak a felügyelettel bonyolított **csoportos kimenők** (színház, mozi, cirkusz, állatkert). Ennek csak a javítóintézet anyagi lehetőségei szabnak határt, de kb. havi rendszerességgel igyekeznek biztosítani egy-egy csoportos kimenőt. (Például 2013 nyarán ingyen belépőt tudtak intézni az állatkertbe, el is vitték kisebb csoportokban az összes lányt. Emellett két-három városligeti sétára is elvitték az összes csoportot.) Lehetséges fegyelmi szankció a csoportos kimenőn való részvétel lehetőségének megvonása. Pozitív fejlemény, hogy a javítóintézetek gazdálkodásának központosításával a főtí Károlyi István Gyermekközpontoz tartozó balatonlellel üdülőt már a rákospalotai intézet is igénybe veheti, így az elmúlt nyáron egy hétre vittek ide egy javítóintézeti csoportot nyaralni.

6. Fenyítések, jutalom

A Rendtartás 45. § (1) bekezdése szerint a fegyelmi vétséget elkövető (vagyis a kötelességét megszegő, vagy az intézet házirendje ellen vétő) fiatalkorúval szemben kiszabható fegyelmi büntetések a következők: igazgatói megrovás, egyes társas szórakozásokból meghatározott időre való kizárás, kimenő meghatározott időre való megvonása, eltávozás meghatározott időre való

megvonása, szabadság meghatározott időre való megvonása, zárt jellegű intézeti részlegben való elhelyezés. A rákospalotai intézet munkatársainak tájékoztatása szerint ritkán szabnak ki fegyelmi büntetést, igyekeznek más módon megoldani a felmerülő problémákat. A legjellemzőbb fegyelmi vétségek a kisebb lopások (egymás ruháiból, személyes tárgyaiból való elvétel) és a rongálás.

2013 folyamán a javítóintézeti nevelésre ítélték és az előzetes letartóztatásban lévők esetében 7 esetben került sor fegyelmi eljárás keretében kiszabott fegyelmi büntetésre. Ez többségében a javítóintézeti neveltek esetében az engedély nélküli távollét esetében lefolytatott eljárás volt, emellett egy más elleni agresszió és rongálás volt az oka. A javítóintézetben 2013. évben nem történt olyan cselekmény amely miatt az intézet a növendéke esetében feljelentéssel élt volna.

Feljelentést egy esetben kellett tenniük az intézet munkatársainak 2012-ben: egy lány olyan erővel rúgta meg a társát, hogy végül súlyos testi sértés kísérlete miatt ítélték el.

A javítóintézetben széles körű jutalmazási rendszer működik, amely kiterjed mind az oktatásban való eredmények elismerésére, a javítóintézetben nyújtott teljesítmény díjazására. A jutalmazási, büntetési rendszer szervesen illeszkedik a fentiekben bemutatott nevelési fokozatos rendszerhez.

Zárt jellegű intézeti részleget a rákospalotai javítóintézetben nem alakítottak ki.

7. Oktatás, foglalkozások

7.1. Oktatás

A Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthon növendékei hétfőtől szombatig reggel 8.00 órától 13 óráig oktatásban vesznek részt, ami heti szinten 20 iskolai tanórát és 10 óra tanműhely foglalkozást jelent. Az intézménynek nincs saját, bejegyzett iskolája, hanem több külső tanintézménnyel áll szerződéses jogviszonyban. Ezek között van egy normál tantervű általános iskola, egy sajátos nevelési igényű gyermekeket (SNI) oktató iskola és egy középiskolai tantervű szakképző intézmény. Azonban mind a tanórák, mind a tanműhely foglalkozások az intézmény területén történnek.

A látogatás napján körülbelül 60 gyerek volt beiskolázva, ennek 60%-a általános iskolás és 40%-a középiskolás. A 16 év feletti fiatalkorúak közül is mindenki tanul az intézetben. Az általános iskolások nagy része magántanulói jogviszonyban van, míg a szakképzésbe járók egyéni tanrend szerint haladnak. Az iskolában mind külsős, mind belsős tanárok, valamint fejlesztő pedagógusok is tanítanak, és a tanulókat félévi, illetve év végi vizsgákra készítik fel. A vizsgákon lehet egy vagy akár több év anyagából is vizsgázni. A vizsgáztatók az intézményben dolgozó és külsős tanárokból tevődnek össze.

Az intézményben a tanulók beiskolázása folyamatos, mivel a tanulók is folyamatosan érkeznek. A tanulók többsége nehéz életúttal érkezik az intézménybe, így sok esetben nehézségbe ütközik kinyomozni, hogy a tanuló hol és hány évet járt iskolába. Különös nehézséget jelent ez az SNI-s tanulók esetében, ahol a területileg illetékes Tanulási Képességeket Vizsgáló Szakértői Bizottság véleménye is szükséges a beiskolázáshoz. A gyakorlatban ezt a problémát úgy oldja meg az intézmény, hogy a rendelkezésükre álló információk és az intézmény által felmért tudás alapján a tanulót beteszik a számára ideálisnak ítélt osztályba annak érdekében, hogy minél hamarabb beilleszkedhessen az intézmény rendjébe, vagyis pl. az előző évekre vonatkozó bizonyítvány hiányában is beiskolázzák őket. Problémát jelent továbbá, hogy eredeti iskoláik alig tudnak érdemi információkat adni a gyerekekről – de abban a tekintetben általában partnerek, hogy az előzetes letartóztatást töltők esetében továbbra is képzési helyként szerepelnek, megküldik a vizsgaanyagot, és elfogadják a javítóintézetben letett vizsgát.

Az intézményben 7 osztály működik, 5-10. évfolyamon, de ez nem egyezik meg a hét nevelési csoporttal. Az osztályok kialakítása a kis létszám miatt eleve problematikus, ráadásul az előképzettség

mellett figyelembe kell venni azt is, hogy az előzetes letartóztatásukat töltő tanulók és a speciális gyermekotthon lakói nem tanulhatnak egy osztályban. (A három részlegnek elméletileg teljesen elkülönülten kellene működnie, de ez a rákospalotai intézetben nem megoldható. A Legfőbb Ügyészség engedélye alapján hozhatnak létre „vegyes” osztályokat, de az előzetes letartóztatásukat töltők és a speciális gyermekotthon lakói e szerint az engedély szerint sem tanulhatnak együtt.) Ezenkívül az előzetesben lévő tanulók között is lehetnek olyanok (pl. bűntársak), akik nem járhatnak egy osztályba.

Az osztályok maximum 8-9 fősek, de van olyan SNI-s osztály, ahova csak 4 tanuló jár. Az osztályokban differenciált oktatás folyik, mivel az egy osztályba járók között is jelentős szintbeli különbségek lehetnek, illetve lehetnek az osztályban SNI-s tanulók is, akikkel tanítási időben a fejlesztő pedagógus külön is foglalkozik.

A 9. és 10. évfolyamon szakmai alapozó képzés folyik, három szakirányban: szakács, varrónő és felszolgáló szakokon, amiről bizonyítványt is kapnak a tanulók. Ugyanakkor nincs arra mód, hogy szakképesítést is kapjanak, mivel a legtöbb OKJ-s képzés 10. osztályos bizonyítványra épül. Középiskolai szinten mód van arra is, hogy a tanulók külső intézménybe járjanak egyéni tanrend alapján. Jelenleg egy tanuló jár a Mátyás István Szakképző Iskolába a speciális gyermekotthonból. Ugyanakkor a külső oktatási intézmény látogatása sokszor gyakorlati nehézségekbe ütközik, mivel a tanulók nehezen tudják betartani a külső intézmény szabályait.

A tanórák 45 percesek és azokat fejlesztő pedagógus munkakörben foglalkoztatott szaktanárok tartják. Ellentétben egy átlagos általános iskola felső tagozatával a tantárgyak zömét az osztályfőnök tanítja, míg a többi órát néhány más szaktanár betanítja. Ilyen a heti 3 kötelező testnevelésóra is. Az iskolában van hittanoktatás is, ahová a tanulók 70%-a jár.

A tanulók a tankönyveket az intézettől kapják személyre szabottan. A szakiskolai tankönyvek sajnos jelenleg nem elérhetőek. Az intézmény megpróbálja modellezni egy átlagos iskola működését – a 45 perces órák mellett azzal is, hogy a tanulóknak – iskolatáska helyett – mindennap magukkal kell vinniük a saját mappájukat az órákra.

Minden oktatási nap értékeléssel zárul 12.45-kor, ahol az összes tanuló megjelenik. Az előzetes letartóztatásukat töltő tanulókat itt is el kell különíteni, amit úgy oldanak meg, hogy ők mennek be először a terembe, ahol az értékelés zajlik, és külön ülnek le. (Pl. a karácsonyi, húsvéti ünnepségeken viszont együtt vesznek részt az intézet lakói.) A tanulók nemcsak napi, hanem havi, írásbeli értékelést is kapnak, ami nagyon fontos motivációs forrás. A többség számára fontos a tanulás és sokat jelent számukra a dicséret és az oklevél, amit hónap végén kaphatnak, ha jók a tanulmányi eredményeik.

A Magyar Helsinki Bizottság munkatársai egy hetedikes normál tantervű osztály magyar óráját látogatták meg, ahol az osztályba járó hét tanuló közül kettő volt jelen. Mindketten megmutatták a múlt havi értékelőjüket, és látszott, hogy ennek tartalma nagyon fontos számukra. Az órán az otthonvezető által elmondottaknak megfelelően differenciált oktatás zajlott a tanulók között meglévő jelentős szintkülönbség miatt, amit a tanárnő rendkívül rutinosan és szakszerűen kezelt. Az óra tananyaga Petőfi Sándor „István öcsémhez” című versének feldolgozása volt. A tanárnő és a tanulók beszélgetése jó kapcsolatról tett tanúbizonyságot, ami néha szeretetkitörésben is testet öltött az egyik tanuló részéről.

Összességében elmondható, hogy az iskolai tanulás fontos részét képezi az intézeti életnek és ennek módja jól szemlélteti azt a kettősséget, ami az itt lakókat jellemzi. A tanulók életkoruknál fogva egyrészt még gyerekek, akiknek nagyon fontos a felnőttek dicsérete, pozitív megerősítése, másrészt nehéz életútjuk miatt sok felnőtt tapasztalattal is rendelkeznek, és szükségük van az intézményben dolgozó pedagógusok speciális megközelítésére, hozzáértő bánásmódjára. A tanulók többségét egy normál tantervű iskola nem tudná, mint ahogy sok esetben nem is tudta megtartani, és sokak számára az itt tartózkodás adhat lehetőséget a tanulásra. Épp emiatt az iskolai évet igyekeznek befejeztetni a tanulókkal akkor is, ha már az iskolaév vége előtt elbocsáthatóak lennének az intézetből.

7.2. Külön foglalkozások

A külön foglalkozásokon a speciális gyermekotthonban nevelkedő gyermekek is részt vesznek, nem csupán a javítóintézeti növendékek.

- Tanműhely

Az oktatás részeként tanműhely működik a javítóintézetben belül, itt oktatási tevékenység keretein belül folytatnak gyakorlati tanfoglalkozást. A foglalkozások részben a csoportnevelők felügyeletével, részben a tanműhelyi munka keretében, szakoktató, munkaoktató felügyeletével történnek. Minden növendék heti két napot tölt tanműhelyben.

Az intézmény területén található kertészetben a fiatalok kertészkedést, parkgondozást tanulnak. Egy-egy foglalkozáson 8-15 gyermek vesz részt, két kisebb alapterületű veteményesben, valamint fóliasátrakban a haszonnövények termesztéséről, gondozásáról is tapasztalatot szereznek. Jó időben heti 10 óra munkára kerül sor különfoglalkozásként. Általában ezt egy hétfői napra osztják be, nem szétszórva a hét különböző napjaira. Rossz időben kézműves foglalkozásra kerül sor. A tanműhely célja a meg tapasztalható sikerélmény nyújtása azon fiatalok számára is, akik az elméleti oktatásban ezt nem élik meg.

- Szabadidős foglalkozások

Különböző szakkörökre járhatnak a növendékek, amelyeket beszámolójuk szerint szeretnek is. A megfigyelők látogatásakor épp irodalom szakkörre igyekeztek néhányan, de a megfigyelők bepillantottak a gyöngyfüző műhelyre is, amelyen két-három lány vett részt, és ahol nagyon bensőséges, oldott hangulatot lehetett tapasztalni.

Lehetőség van fazekaskodásra is, azonban jelenleg sajnos nincs keret ehhez megfelelő szakoktatót alkalmazni. A festésszakkör már nem működik, de a látogatás idején külön foglalkozás keretében három lány épp egy pályázathoz készített anyagot.

- Sport

Kiemelt szerepe van a testmozgásnak az intézmény szakmai programjában, bár a munkatársak elmondása szerint nehéz a lányokat rendszeres testmozgásra bírni. Heti kettő kötelező tornaóra van (az intézmény tornatermében/udvari sportpályán), ezenkívül hetente egyszer kosárlabdára, vasárnaponként karatéra, valamint heti rendszerességgel zumbaoktatásra járhatnak a fiatalok.

- Hitélet

Az intézményt a református, az evangélikus és a baptista egyház látogatja, és a klasszikus istentiszteletek helyett inkább beszélgetést, programot szerveznek a fiatalok számára.

- Önkiszolgáló tevékenység

Önkiszolgáló tevékenység keretében történik a tantermek, a sportoláshoz, kulturális tevékenységre közösen használt terek takarítása, illetve az intézmény egyéb, irodákon kívüli kiszolgáló helyiségeinek takarítása. Az önkiszolgáló tevékenységet az előzetes letartóztatás alatt álló és a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok díjazás nélkül végzik. Napi két alkalommal, reggel és este a fiataloknak ki kell takarítani a csoport lakóegységét. Ez praktikus arányos és indokolt terhet jelent, egy fiatalra jut egy folyosó vagy szoba felsöprésének, felmosásának feladata. Szombatonként kerül sor a nagytakarításra, mely alaposabb törölgetést, ablaktörést jelent. A megfigyelők által meghallgatott fiatalok nem számoltak be e tekintetben túlzott teherről.

Speciális gyermekotthonban is a fentiek szerint alakul az önkiszolgáló tevékenység, takarítás.

- Munkafoglalkoztatás

Munkafoglalkoztatási lehetőséget a javítóintézet nem tud biztosítani sem intézetben belül, sem azon kívül.

8. Egészségügyi, pszichiátriai ellátás

8.1. Egészségügyi ellátás

A javítóintézetbe történő befogadáskor egy ápolónővel találkoznak először a lányok, aki a fizikai vizsgálatot és a szükséges fertőtlenítést végzi. A befogadási időszakban pszichológus és gyógypedagógus is megvizsgálja a javítóintézetbe került fiatalokat (lásd fent).

Az egészségügyi személyzet a következőkből áll: egy háziorvos, aki heti két napot van az intézményben, egy pszichiáter, aki heti egyszer rendel, valamint egy nőgyógyász, aki havi egy alkalommal rendel az intézményben. Ez a jogszabályi minimumnak nem felel meg, mivel a Rendtartás szerint legalább egy főállású orvos kell, hogy legyen egy ilyen intézményben.³ Ezt általában megbízási szerződéssel oldják meg.

Az intézményben 2 főállású pszichológus és 2 főállású fejlesztő, illetve gyógypedagógus dolgozik; 1-1 fő a javítóintézetben, 1-1 fő a speciális gyermekotthonban. Az intézményben az alapvető egészségügyi ellátás feltételeit 3 fő ápolóval tartják fent, akik azonban csak nappali műszakban dolgoznak (12 órában, reggel 8.00 órától este 20.00 óráig).

Az egészségügyi részlegen három betegszoba van. Akinek 37,5 Celsius-fok fölött van a testhőmérséklete, az nem vehet részt a tanításon, de nem is maradhat bent a csoportszobában, hanem a délelőttöt az egészségügyi részlegen kell töltenie. A délután folyamán visszamehet a csoportba és a saját szobájában aludhat, ha csak nincs valami olyan fertőző betegsége, ami ennél nagyobb fokú elkülönítést indokol.

Az ápolók feladata az orvos által felírt gyógyszerek kiosztása. A javítóintézetbe kerülő fiatalok közül sokan gyógyszerfüggők, akik például a Rivotril droghelyettesítőként is használják, ezért a pszichiáter kerüli a Rivotril felírását. Depot készítményeket hasonló okokból egyáltalán nem alkalmaznak az intézményben. Drogfüggőknek szükség esetén Xanaxot és Frontint szoktak adni, illetve gondoskodnak a fokozott pszichiátriai/pszichológiai felügyeletről. A megfelelő ellátáshoz szükséges gyógyszereket és a fogamzásgátlókat a javítóintézet veszi.

A lányok fogamzásgátlása egyénileg szervezett, elvileg saját pénzből kellene finanszírozniuk. A gyakorlatban azonban a javítóintézet állja a fogamzásgátlás költségét, mivel maguktól erre nem

³ 1. számú melléklet

költenének. Az eltávozások előtt külön kapnak óvszert, ezt azonban sok esetben indokolt esetben sem használják.

A speciális egészségügyi ellátás (pl. fogászat, bőrgyógyászat) a kerületi szakrendelőben történik (SZTK), ahova mindenkit kivisznek szükség esetén, az előzetes letartóztatásban lévőket rendőri felügyelettel. A rendőrség kapacitása az ilyen típusú kísérésre véges, ennek ellenére a javítóintézet megpróbál pl. nem akut tünetekre is beütemezni kezeléseket. A javítóintézet munkatársainak elmondása alapján gyakoriak az elhanyagolásból fakadó betegségek, amelyekre a gyermekek javítóintézetbe kerülésekor derül fény. Ilyenek például a szifilisz, a hepatitis vírus fertőzés (HCV), a rossz fogak, vagy a droghasználatból fakadó problémák. HIV pozitív fiatalok ugyanakkor még nem kerültek az intézetbe.

A szűrésekre a javítóintézetnek nincs anyagi fedezete, de egy évben általában kétszer jön egy civil szervezet, amely HIV- és hepatitis-szűrést végez. (Ezen a részvétel nem kötelező, de ösztönzik a fiatalokat a részvételre.) A befogadáskor az orvos és az ápoló egyéni elbírálása alapján, betegség erős gyanúja esetén végeznek szűrést. Az intézmény az ÁNTSZ segítségével szokta szervezni oltásokat, például hepatitis vírus (HBV) és agyhártyagyulladás ellen.

A megfigyelők véleménye szerint a szűrésekre rendszerszinten nagyobb hangsúlyt kellene fektetni, főleg a szifilisz és egyéb nemi úton terjedő betegségek esetében, és lehetővé kellene tenni a javítóintézet számára, hogy a bekerüléskor automatikusan minden fiatalon el tudják végezni a szükséges szűréseket.

Az intézetben az ÁNTSZ és az egyik egészségügyi végzettségű nevelő közreműködésével egészségnevelési és csecsemőgondozási órát is tartanak.

8.2. Pszichiátriai ellátás

A pszichiáter csak heti 1 napot rendel a javítóintézetben, szükség esetén azonban telefonos konzultációra van lehetőség.

A megfigyelők tudomása szerint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI) még nem járt egy gyermek sem a rákospalotai javítóintézetből, ami szerencsésnek mondható, hiszen az IMEI nincs felkészülve a fiatalok ellátására.

A gyermekpszichiátriai ellátás kapcsán az intézet munkatársai elmondták, hogy a 14 év alatti gyerekeket a Heim Pál Gyermekkórházba viszik, a 14 év felettieket pedig a Honvéd Kórház felnőtt pszichiátriai osztályára. Azonban a gyermekpszichiátriai ellátás 18 éves korig kellene, hogy tartson és az a szakmai tapasztalat, hogy a 14–18 év közötti korosztállyal felnőtt pszichiátrián gyakran nem tudnak mit kezdeni, vagy nem a számukra legmegfelelőbb ellátást kapják. Az intézményvezető elmondása szerint a Heim Pál Gyermekkórházzal jó a kapcsolat, de mivel oda csak a 14 év alatti gyerekeket tudják vinni,⁴ ezért kevés segítséget kapnak a gyermekek többségével kapcsolatban. A megfigyelőcsoport pszichiáter tagja ennek kapcsán tájékoztatta az otthonvezetőt, hogy tudomása szerint a Vadaskert Alapítvány⁵ és az I. sz. Gyermekgyógyászati Klinika⁶ is ellátja a gyerekeket 18 éves korig.

Az intézményben található egy biztonsági elkülönítő szoba (ún. „gumiszoba”). Ennek kialakítás a speciális gyermekotthonra és a javítóintézetre vonatkozó szabályok szerint is kötelező. Alkalmazására

st igénylő pszichiátriai zavarok, krízis állapotok, önsértő magatartás, hirtelen kialakuló r alatti ellátása” (http://www.heimpalkorhaz.hu/index.php?menu=2&tab=rovat_al&id=162) s Ifjúságpszichiátriai Kórház és Szakambulancia, az Országos Egészségbiztosítási Pénztárral éves korig biztosít magas színvonalú kórházi és ambuláns ellátást.”

http://gyermekgyogyaszati.klinika.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=170&Itemid=272&lang=hu)

szichiátriai Szakambulancián a gyermek, a család és a közösség által jelzett pszichiátriai, ségek és életviteli nehézségek feltérképezéséhez és rendezéséhez nyújtunk széles körű, osztályos korosztály számára.” (http://gyermekgyogyaszati.klinika.hu/szakrendelo.aspx?cid=74&web_id=)

azokban az esetekben kerül sor, amikor egy gyermeknek olyan súlyos dührohama van, hogy semmilyen más módszerrel (figyelemelterelés, helyzetből való kiemelés, séta az udvaron) nem tudják megnyugtatni, kímélni ebből az állapotból, és a gyermek ön- és közveszélyes, vagyis nem fenyegetésként alkalmazzák a szobában való elhelyezést. Az elkülönítő szobában legfeljebb 1-2 órát töltenek a gyermekek súlyos dühroham esetén, ez alatt általában megnyugszanak. Ha ez mégsem így történik, akkor végső esetben mentőt hívnak, és pszichiátriai osztályra viszik a gyermeket. A megfigyelők látogatásakor azonban a biztonsági elkülönítő szoba már legalább másfél éve használaton kívül volt, mivel egy gyermek teljesen szétszedte, és azóta nem volt anyagi fedezet a rendbehozatalára.

A megfigyelőcsoport pszichiáter tagja szerint a rendszerszintű probléma, hogy az OPNI bezárásával gyermek- és ifjúságpszichiátriai osztálya kapacitását a Heim Pál Gyermekkórház fogadta be, a gyermekek ellátásának életkori határa pedig 0–14 éves korlett, és hiányzik a 14–18 éves betegek sürgősségi ellátása, ami a korábbi pszichiátriai integrációban megvolt. Jelenleg nagy probléma a 14–18 éves korosztály sürgősségi pszichiátriai ellátásának hiánya. A közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsító 14 év feletti pszichiátriai beteg kórházi felvétele a területileg illetékes felnőtt pszichiátriai osztályon történik. Egyes kórházak úgy próbálják áthidalni a problémát, hogy a felnőtt osztályra való felvétel után megkísérik elhelyezni a betegeket pl. a Vadaskert Gyermekpszichiátriai Kórházban, amennyiben van hely.⁷

A fentebb leírt gyakorlatra azért van a kórházaknak lehetősége, mert a regionális tisztí főorvos a Közép-magyarországi Régió sürgősségi beutalási rendjéről szóló intézkedésében úgy rendelkezik, hogy a közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsító 14 év feletti pszichiátriai beteg kórházi felvétele a területileg illetékes felnőtt pszichiátriai osztályon történik. A 14 éves kor alatti – szomatikus tüneteket nem mutató – krízisállapot esetében előzetes telefon egyeztetés után a Heim Pál Gyermekkórház látja el a beteget. Szomatikus tünetekkel a 14 éves kor alatti krízis állapotok kezelését a területileg illetékes gyermekgyógyászati osztályok végzik. A Heim Pál Gyermekkórház ambulanciájára minden olyan 14 év alatti beteg irányítható, aki – az észlelő orvos szerint – pszichózisra gyanús állapotképet mutat.

Ezek miatt az ellentmondásos trendek és szabályok miatt az ombudsman megállapította, hogy jelenleg az egészségügyi igazgatás egyetlen megkeresett szereplője sincs tisztában a gyermekpszichiátriai ellátás valós hazai helyzetével.⁸

A megfigyelőcsoport pszichiáter tagjának véleménye szerint sem a Heim Pál Gyermekkórház gyakorlata, sem az ÁNTSZ sürgősségi beutalási rendje nem felel meg a nemzetközi jog azon definíciójának, amely szerint gyermeknek kell tekinteni azt a személyt, aki 18. életévét még nem töltötte be, kivéve akkor, ha valamely rá vonatkozó jogszabály értelmében nagykorúságát már elérte.

Összességében a magyarországi helyzet több szempontból sem felel meg a nemzetközi elvárásoknak. Számos kórházban a gyermekpszichiátriai diagnózissal bekerülő gyermekeket és fiatalokat gyakorta a felnőtt pszichiátriai betegek osztályain helyezik el, vagy pedig a gyermekgyógyászati osztályokon keresnek számukra helyet. Ezekben az esetekben súlyosan sérül a gyermekek ellátáshoz való joga, hiszen bár elhelyezésüket megoldják, azonban megfelelő minőségű szolgáltatást biztosan nem kaphatnak.⁹

9. Utógondozás

Az utógondozottak nem képeznek külön csoportot, bár erre a javítóintézet munkatársai szerint szükség lenne. Az utógondozás keretében a szállás és az ellátás mellett zsebpénzt is biztosítanak a fiataloknak, illetve egy mentori rendszer keretében segítik őket pl. az álláskeresésben. Ez a

⁷ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB 1298/2011. számú ügyben

⁸ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB 1298/2011. számú ügyben

⁹ Böröcz Imre – Federics Adrienn – Zahár Péterné: Jelentés a pszichiátriai betegellátás átalakításának ellenőrzéséről. Budapest, Állami Számvevőszék, 2012.

rendszer azonban az intézet munkatársai szerint a szenvedélybetegeket, vagy a pszichiátriai betegeket nem bírja kezelni.

10. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthon munkatársai

Az intézményben jelenleg 75 betölthető státusz van. A nevelői munkakör pedagógus munkakör, az itt dolgozó nevelők végzettségük szerint általában pedagógusok, szociális munkások vagy pszichológusok. A gyermekfelügyelők a megfelelő OKJ-s végzettséggel látják el feladatukat. Az intézménynek rendész munkatársai is vannak – feladatuk többek között az előzetes letartóztatásba helyezett fiatakorúak kísérése az intézeten belül, illetve a portaszolgálat ellátása, valamint az ügyeleti feladatok.

Kiemelendő, hogy a látogatás során a megfigyelők azt tapasztalták, hogy kifejezetten jó a kapcsolat a nevelők és a fiatakorúak között, panasz az intézmény munkatársaira a fiatakorúak részéről nem hangzott el.

Az intézmény munkatársai számára részlegenként havonta egyszer tartanak egy négyórás eszmegbeszélést, emellett havonta egyszer az intézet összes munkatársa közösen vesz részt egy megbeszélésen. Szupervízióra akkor van lehetőség, ha valamilyen pályázati forrásból tudnak pénzügyi fedezetet biztosítani rá – a megfigyelők látogatásakor éppen volt ilyen lehetőség. A rendszeres eszmegbeszélések gyakorlata mindenképp üdvözlendő, de a megfigyelők meglátása szerint – figyelembe véve a végzett munka komplex és megterhelő jellegét – az ideális az lenne, ha az intézmény minden munkatársa heti rendszerességgel tudna részt venni eszmegbeszélésen, illetve szupervízió. Az intézmény munkatársai úgy fogalmaztak továbbá, hogy jó lenne, ha megszűnne az „elszigeteltségük” a pedagógus, illetve egészségügyi szakmán belül.

JAVASLATOK

- *Szükséges lenne az intézményen belül egy anya-gyermek csoport, illetve egy külön utógondozotti csoport kialakítása, ahol nem csak férőhely van, hanem állandó szakmai létszám.*
- *Biztosítani kellene a rendszeres szupervízió lehetőségét az intézmény munkatársai számára.*
- *Szükséges annak biztosítása, hogy az intézményben főállású orvos, illetve pszichiáter láthassa el a feladatokat.*
- *Indokolt a biztonsági elkülönítő szoba felújítására forrás biztosítása.*

Az EMMI Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztályának tájékoztatása szerint a biztonsági elkülönítő felújítására a forrás elkülönítése – a Magyar Helsinki Bizottság munkatársainak látogatása óta – megtörtént, a megfelelő helyiség kialakítására az EMMI 20/18-as számú fejezeti kezelésű előirányzata terhére fog sor kerülni.

- *Szükséges lenne forrást biztosítani arra, hogy a szűrővizsgálatokat minden, a javítóintézetbe kerülő fiatakorú esetében automatikusan elvégezhessék.*
- *Szükséges a 14 és 18 év közötti korosztály pszichiátriai kórházi ellátása hiányosságainak felszámolása.*